

ZAPISKI

Portugalstvo v Domu in svetu (1888—1932)

Profesor germanistike na vseučilišču v Lisboni in stalni sodelavec dveh dnevnikov, g. R. F. Knapič, me je parkrat vabil, naj raziščem slovstvene stike med Luzitanijo in Slovenijo. Ko bi človek omenjal samo razsežne razprave, bi bil nemudoma pri kraju. Zato sem podrobno pregledal vse letnike ter označil sleherno malenkost iz Portugalske kakor tudi iz njenih nekdanjih ali sedanjih prekmorskih naselbin.

V prvem letniku (1888) navaja Portugalsko oceno Staretove »Občne zgovovine za sloven. ljudstvo« XII. snopič (str. 174). Enako l. 1891 istega dela XIV. snopič. Razen tega vpleta Ant. Sušnik Brazilijo v svoj spis »Naši rojaki za morjem« (386). L. 1892 srečaš Portugalce v poročilu o knjigi Dr. J. von Weiss, »Weltgeschichte« (239); nadalje trg sv. Antona Padovanskega, rojenega v Lisboni, ki je v Gorici ustanovil samostan l. 1225 in bil v njem 20 (?) let za gvardijana (367). Tega svetnika je naslikal Janez Šubic (194).

L. 1893 naletiš na Azore v referatu o spisu: Juraj Carić, »Krištof Kolumbo i odkriće Amerike«. Medtem ko za l. 1894 v Kraljevi, t. j. Janežičevi povesti iz 14. stol. »Gospa s Pristave« razkoračeno nastopa španski veljak Albornož in se njegova dežela omenja tudi v življenjepisu J. Parapata, zastopa portugalsko ime le sv. Anton Padovanski: F. Pokorn, »Loka« (731, 755). Isto velja za l. 1895, kjer Jos. Benkovič opozarja, da je p. Aleks. Roblek naslikal Padovanca za Kamnik (321), kakor si je J. Wolf izbral enak motiv. Tudi v Andreja Fékonje »Celju in okolici« naletiš na istega svetnika (754).

Če v l. 1896 dr. Fr. L(ampe) trdi o pokojnem L. Jeranu, da se je zanimal za vse narode, vse vede in stroke, za vse jezike (758), bi bilo kje podrobneje poiskati, kaj je z Luzitanci. Isti pisatelj se l. 1897 v Cvetju s polja modroslovskega dotika Spinoze, ki je bil sin judovske družine s Portugalskega. V povesti »Čez morje« pa Ivo Trošt omenja nekajkrat izseljence, namenjene v Brazilijo. Govoreč o Goethejevih izvoljenkah (633—635) poudarja Jos. Ošaben (Debevec) v »Vzorih in bojih«, da Goetheja presegajo v epiki Homer, Vergil, Milton, Tasso, Camoëns. V sestavku »O pomnljivosti« poroča Val. Bernik, da je kardinal Mezzofanti znal 58 jezikov, vmes portugalskega. L. 1898 ni nič, zato je 1899 več paberkov, zlasti v Mošetovih »Črticah s potovanja v Afriko«. Želeti bi bilo, pravi Egon Moše, da ne bi naši izseljenci iskali novega domovja v pogubni in nezdravi Braziliji, ampak v rodovitni in zdravi vzhodni Afriki (157). V Zanzibaru je m. dr. portugalski konzulat. Od treh glavnih cest se ena imenuje Portuguese-street, trgovci so večinoma Goanci (Goa je port. posest v Prednji Indiji). Malo dalje (222) opisuje pokopališče Portugalcev in Goancev, kesneje Mozambique (250), dolino De Kaap blizu portug. meje (252). Dr. Fr. L(ampe) navaja v »Levčevem pravopisu« imeni Camoëns in Magallaës, ki naj se izrekata: kamoenž, magaljaenž (351). V razpravi »P. Luís Coloma« pribija, da je ta romanopisec preveden m. dr. na portugalski.

L. 1900 čitaš v »Socialnih pomenkih«, da se je curiškega shoda udeležila m. dr. soc. demokr. organizacija iz Braziliije (27). Ob angleško-burski vojni v J. Afriki se oživlja spomin na Jerneja Diaza in Vasca de Gama (32). Portugalci so proti mednarodnemu pravu iz strahu dovolili Angliji prehod po svojem ozemlju (287). Str. 152 prinaša Groharjevo sliko sv. Antona Padovana, 160 pa razlaga sliko.

Medtem ko je l. 1901 za špansko književnost dr. Fr. Pernè prispeval študijo »P. Luis Coloma«, morem na svoj mlin napeljati le sliko »Živali v braziljskem pragozdu« in drja. S. Šubica izrek o gladkih podolgastih demantih v J. Afriki in Braziliji (Na skrajnih mejah vročine in snega, 633).

L. 1902 je dr. K. Glaser priobčil »Razvoj španskega jezika«. Mutatis mutandis velja vse za portugalsčino. I. Z(azula?) navaja v črticah o zrakoplovstvu: L. 1709 se je pater Jernej Lourenço de Gusman v Lisboni 8. 8. dvignil dve sto čevljev visoko v zrakoplovu, napolnjenem z razgretim zrakom (213). Kesneje nastopa Braziljec Santos Dumont (421). Str. 761 omenja skladbo »Missa in honorem s. Ant. Paduani«, auctore P. Angelico Hribar, Labaci 1902.

L. 1903 je V. S(teska) opozoril na reliefno podobo sv. Antona P. v spisu »Licejsko poslopje v Ljubljani« (58). Prispevek o drju Vinku Šerclu, slovanškem glotologu, ki je ovladoval 50 jezikov, pripoveduje, da mu je bil dr. Gindely izpraševalec za španski in portugalski jezik (126). V razpravi o »Alkoholu in njega fizioloških učinkih« poudarja, da imajo od vseh vin na svetu portugalska največ alkohola (364).

L. 1904 je imel Fran Kolenec v svojem »Vulkanizmu« priliko povedati, da imajo Azori še šest ognjenikov.

Najslastnejši ocvirek za mojo bibliografijico pa je vsekakor tale: Dr. K. Glaser, »Zasluge Kopitarjeve za slovstveno zgodovino portugalsko« (566 do 567). Znani naš literarni zgodovinar poudarja, da so v romanskih plemenih imeli veljaki, vladarji veliko vlogo glede slovstva, tako tudi pri Portugalcih. Sestavljali so lastne zbirke »cancioneiros«, a za njih ohranitev se niso menili. Tako so se porazgubile. J. Kopitar pa je v Rimu povzročil, da se je začelo iskanje portugalskih rokopisov. Našel se je Codex 4805 s 30 pesniki, od katerih so se najprej izdale kraljeve pesmi pri Aillaudu v Parizu 1847: Cancioneiro del Rei D. Diniz, literarno zgodovinski uvod je napisal dr. Caetano Lopes de Moura. V svojem sestavku je Glaser v telegrafskem slogu označil glavne poteze portugalskega bistva.

L. 1905 je dr. J. Gruden objavil »Mirabilia mundi«. Govoreč o potopisu beneško slovenskega brata Odorika MatiuZZi-ja iz Azije, zaključuje: »Vse prejšnje je zapisal brat Viljem iz Solane, kakor sem narekoval l. 1330, meseca majnika v samostanu sv. Antona v Padovi« (557). Pokojni Gruden poudarja, da sta Marko Polo s Korčule (čigar starši so bili morda poslovenjeni Cehi [Katol. Misijoni, 1923/24, str. 139]), in Odorik prva seznanila Evropo z daljnim Vzhodom. V 16. stol. so kulturno delo nadaljevali drugi možje: Portugalec F. Magalhaens in Fr. Ksaverij. Avg. Žigon obravnava Prešernovo nemško pesnitev za Matijo Zhopa, kjer stoji verz »Lusitanier, Spanier heiß im Lieben« (735), v razlagi pa pojasnjuje pojem Luzitanije (= skoraj ves svet današnje Portugalske), a na prihodnji strani (739) opozarja, da je v

slovenskem besedilu te pesmi prvak iz Vrbe zaobjel Portugalce in Špance pod eno ime: Španiol. Nadalje našteva jezike, ki jih je umel Čop, na 15. mestu stoji portugalščina.

L. 1906 zaslediš v osmrtnici Josipa Kozarca povest »Dona Ines«, znano ime iz portugalske zgodovine. Silv. Škerbinc pa spotoma pripominja v razpravi »Promet, trgovina in obrt v Iliriji«, da so bile med zavezniki proti Napoleonu razen Portugalske in Anglije vse evropske države (465). V »Razširjanju prometnih jezikov« pa podčrtuje prednost španščine in portugalščine v sedanjih ali bivših kolonijah, v Braziliji (774).

L. 1907 je V. Šarabon prispeval »Prebivalstvo Evrope v XIX. stol.«, kjer trdi, da Romani le malo napredujejo, Portugalci n. pr. za 71.27% (350), da je Portugalska vsa romanska (520), da so nje prebivalci vsi katoličani (545).

L. 1908 nam je prineslo sliko: kraljevi grad v Lizboni (134), 22 vrstic proti kraljevemu umoru (159), fotografijo kraljeve družine (140). Ko razpravlja o Stanku Vrazu, slovenskem pesniku v hrvaški obleki, ugotavlja V. Zupan: Če pride tudi par slovenskih Camoënsov, nastopijo potem stoletja literarne suše (352). V potnih zapiskih »Cosas de España« se J. Lavtižar spominja Portugiza Juana de Robles, to je bil João de Deus († 1550), ki je uvedel red usmiljenih bratov.

L. 1910 priobčuje naš mesečnik sliko: Pregnani port. kralj Manuel (507), poroča o revoluciji in o Teofilu Bragi, načelniku republikanske vlade (511-512). V. Steska pa omenja, da je J. Wolf (1925—84) naslikal Antona P. za Šent Vid nad Ljubljano in za Planino pri Rakeku. V sestavku o M. Konopnicki lahko zveš, da njena labodnica nosi naslov »Gospod Balcer v Braziliji«.

L. 1911 se je samo dr. Šarabon spomnil Camoënsovih rojakov. V razpravi »Staro in novo o ljudskem štetju« posnema po Hasselovem velikem statističnem delu iz l. 1816, da je med 60 milijoni Romanov 4 milijone Portugizov (73) in da se je tam ljudsko štetje začelo l. 1768 (132). Naslednje leto nas isti pisec v »Borbi z ledom in temo« opozarja, da so na Špicbergih zasledili rastline, kakršne ima danes Brazilija (30). V njegovem spisu »Norvežani na južnem tečaju« pa se poučiš, da se je po mnenju geografov od Amerike čez tečaj in čez vso sedanjo Avstralijo razprostiral kontinent, imenovan Brasilia Inferior. V študiji »Okoli Azije in Amerike« je nanizal precej podatkov o Portugizih (268—273, 450)... Izidor Cankar primerja v eseju »Simbolizem v francoskem pesništvu« slušne vtiske z okusnimi dojmi: mehki, jasni toni se strinjajo z okusom likerja curaçao. Ali se je kateri bravec domislil, da je ta žganjica prišla z antiljskega otoka Curaçao? S pripomočki, kar jih imam pri roki, pa nisem mogel dognati, zakaj je ta otok dobil portugalski naziv: zdravilišče... V osmrtnici za A. Aškercem izraža dr. E. Lampe mnenje, da so bili v Pragi z družbo Svobodne misli možje, ki so povzročili krvavo prekucijo na španskem in v Portugalu.

L. 1915 pretresa dr. A. Žigon v študiji vzorce iz kastiljske književnosti ter navaja vir: Carolina Michaëlis de Vasconcellos & Th. Braga, Geschichte der portug. Litteratur (171, 172). Nadalje citira zbirko zelo starih tradicij dvorne portug. poezije: Cancioneiro geral de Resende, ki jo je dr. von Kausler na novo izdal v Stuttgartu 1846—52, češ, da je treba za postanek

»glose« poseči k Portugizom, ker so portugalske tradicije starše od španskih, ker je bila španska poezija vedno v tesnih stikih s portugalsko umetnostjo. Ponatisnil je precej vzorcev iz portugalske pesmarice (173, 201, 202, 264, 266, 358—361) ... Umetniška priloga med 184/5 str. predočuje Donatellovo Mater božjo z Detetom iz Padove: Basilica di S. Antonio ... V Debevčevi oceni Šandove Lepe Vide najdeš špansko ime, a ne portugalskega.

L. 1916 je dr. Josip Mal (Sloviti slikarji v Ljubljani) o nepodpisani sliki navedel iz neke oporoke: »das Bild Violante sollte dem Herrn Zergoll zu Lisabona... erfolgen.« Kdo bi mogel dognati, je li to portugalska prestolnica ali naše selo Lizabon pri Brežicah? Vojna cenzura je pustila bel madež na straneh 192/3: težko, da je storila krivico Portugalcem.

L. 1917 se je dr. J. Bezjak v nekrologu »Fr. Levec« doteknil Prešernovega soneta »Marskteri romar«, kjer nastopa sv. Anton P. Zgodbo tega čudodelnika nam je osvežil v spominu dr. J. Lovrenčič v pesnitvi »Trentarski študent« l. 1921, str. 139. Naslednje leto pa Aljoša Tomažin v stihih »Anton Padovanski«. Kraj njegove smrti je imenovan pri Debevcu: Dante, »Raj« (333). Katerega svetnika misli, Padovanca ali Puščavnika, že l. 1888. A. H(ri-bar) v pesmi »Trije svetniki?« Potem l. 1892 Jos. Krasjanin v »Zleh močeh?« L. 1896 razni avtorji? L. 1919 na str. 296? L. 1931 Fr. Kralj z oljno sliko (336)?

Toda vrnimo se v leto 1918. V Debevčevem poročilu o Sardenkovem »šotoru miru«, idili iz 16. stol. na Španskem, nisem trčil na sosedne Luzitance, tudi l. 1919 jih ne iztakneš v Žigonovi »Decimi«. Vasco de Gama se mi je vrnil na um, a po krivici, ko sem 1920 našel pesem: I. Mohorov (= Pregelj) »Vasko«. Pozornost mi je zbudil hrvaški slikar Ferdo Quiquerez, čigar ime mi je zadišalo po pirenejsko. Obrnivši se na strokovnjaka dr. J. Mala, ki trikrat omenja tega umetnika v svoji »Zgodovini umetnosti«, potem v Zagreb in Gradec, sem naposled prejel od Quiquerezovega potomca izjavo, da poteka ta rod iz Provence, a ena panoga je menda živela na Španskem.

L. 1922 razpravlja dr. L. Sušnik o Parmentierovem romanu »L'Ouragan«, ki je izšel v Parizu: Rue Vasco de Gama. Dr. J. Debevec omenja 1924 (11), da je Dante storil krivico Denisu Agricoli, ko ga je uvrstil med slabe vladarje. Pisec teh vrstic pa je l. 1926 v črtici o P. Claudelu navedel, da je bil ta dramatik m. dr. konzul v Braziliji (40), kamor se umakne glavni junak romana: Marcel Arland »L'Ordre«, ki nam ga l. 1930 označuje J. Šolar zaradi Goncourtove nagrade, podeljene temu umotvoru. Poslednje portugalsko ime vsebuje Vebrova razprava »Baruch de Spinoza« 1932.

Sklep. Ako se nam zdita zdaleč obe pirenejski državi kot Kastor in Poluks, ni prav nič čudno, da nam je Kastor Kastilja bliže ko Poluks Portugal. Iz vseh pregledanih 42 letnikov se to jasno razvidi. Tu pa tam n. pr. l. 1925, se španske prosvetne vrednote večkrat v misel jemljejo, medtem ko ni o luzitanskih ne sledu ne tiru. Na splošno dobivam občutek, da se po večini omenjajo časovno bolj odmaknjene stvari ali osebe, izjemoma pa sodobne. Višek je nemara dosegel, čeprav le v bežnih navedkih, sv. Anton P., ki po vrhu pomeni edini osebni stik med Portugalcem in slovenskimi ljudmi.

A. Debeljak